

KOMPAS

Een handleiding voor mensenrechteneducatie met jongeren

Auteurs

Patricia Brander	Bárbara Oliveira
Rui Gomes	Jana Ondráèková
Ellie Keen	Alessio Surian
Marie-Laure Lemineur	Olena Suslova

Illustraties

Pancho

Redactie

Patricia Brander
Ellie Keen
Marie-Laure Lemineur

Projectcoördinatie en eindredactie: Rui Gomes

Projectassistent: Natalia Miklash

**Deze handleiding werd samengesteld onder leiding
en toezicht van een referentiegroep, samengesteld uit:**

Dr. Elie Abouaoun	Mevr. Louise Nylin
Dhr. Anatoliy Azarov	Mevr. Bárbara Oliveira
Mevr. Patricia Brander	Mevr. Eunice Smith (Unesco)
Mevr. Ellie Keen	Dhr. Alessio Surian
Mevr. Corina Michaela Leca	Mevr. Olena Suslova
Mevr. Marie-Laure Lemineur	Dhr. Wim Taelman
Mevr. Brigitte Mooljee	Dhr. Andrew Yurov

Franse uitgave:

"Repères" - Manuel pour la pratique de l'éducation aux droits de l'homme avec les jeunes
ISBN 92-871-4595-3

Russische uitgave:

"КОМПАС" - учебник по правозащитному образованию молодежи
ISBN 92-871-4596-1

Alle standpunten in deze handleiding zijn de verantwoordelijkheid van de auteurs en weerspiegelen niet altijd de opinies van de Raad van Europa.

Het auteursrecht van deze publicatie is voorbehouden aan de Raad van Europa. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd of gebruikt voor commerciële doeleinden in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch (cd-rom, internet, enz.) of mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig ander informatiebestand of retrieval systeem, zonder de toestemming van de Publishing Division (publishing@coe.int), het Directoraat Communicatie en Onderzoek van de Raad van Europa (kopie naar European Youth Centre Budapest, 1-3 Zivatar utca, H-1024 Boedapest, Hongarije; e-mail: eycb.secretariat@coe.int).

Het kopiëren van het materiaal in deze publicatie is enkel toegestaan voor niet-commerciële doeleinden, mits vermelding van de bron.

Pancho's cartoons vallen onder het auteursrecht van de kunstenaar. Voor eventuele overnamen dient men zich rechtstreeks tot de kunstenaar te richten, tenzij voor rechtstreeks gebruik in een van de activiteiten van de handleiding.

Deze vertaling van "*Compass - the manual on human rights education with young people*" werd mogelijk gemaakt door de Raad van Europa. (This translation of *Compass - the manual on human rights education with young people*, is published by arrangement with the Council of Europe.)

Deze vertaling kwam tot stand met de steun van:

- de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken
- de Evens Foundation
- JINT vzw - Coördinatie-orgaan voor Internationale Jongerenwerking
- het Triodos Fonds

Vormgeving: Art Factory, VORMEN vzw

Illustraties: © "Pancho"

Foto's: pagina 128 © MTI (Nelson Mandela)
pagina 128 © David King Collection (Evgenia Ginzburg)
pagina 129 © MTI (Martin Luther King)
pagina 129 © MTI (Mahatma Gandhi)
pagina 130 © Gamma Press (Daw Aung San Suu Kyi)
pagina 130 © Tibet Information Network (Ngawang Sandrol)

Oorspronkelijke uitgave:

"*Compass - the manual on human rights education with young people*"
Council of Europe Publishing, F-67075 Strasbourg Cedex
ISBN: 92-871-4880-5

Nederlandse vertaling:

"Kompas. Een handleiding voor mensenrechteneducatie met jongeren."
VORMEN vzw, Lange Gasthuisstraat 19, B-2000 Antwerpen (www.vormen.org)
ISBN: 90-77058-13-3
D/2003/9259/3
© 2001 Council of Europe (on publication in English)

Inhoudsopgave

<i>Dankwoord</i>	8
<i>Voorwoord</i>	9
<i>Inleiding</i>	10
Hoofdstuk 1 - Mensenrechteneducatie en Kompas, een korte leidraad voor gebruikers ..	15
Mensenrechteneducatie begrijpen	17
<i>Wat is mensenrechteneducatie?</i>	17
<i>Resultaten van mensenrechteneducatie</i>	18
<i>Kennis, vaardigheden en houdingen</i>	19
<i>Een allesomvattende aanpak</i>	20
<i>Mensenrechteneducatie met jongeren</i>	20
<i>Formele en niet-formele contexten</i>	21
<i>Mensenrechteneducatie als uitgangspunt voor actie</i>	22
<i>Internationale steun voor mensenrechteneducatie</i>	22
MRE en andere vormingsgebieden	24
<i>Een wereld met mensenrechten</i>	24
<i>Wat is een 'mensenrechtenthema'?</i>	24
<i>Thema's die in dit boek aan bod komen</i>	25
<i>Opvoeding tot burgerschap</i>	26
<i>Persoonlijke en sociale vorming</i>	26
<i>Mondiale vorming</i>	26
<i>Interculturele opvoeding</i>	27
<i>Ontwikkelingseducatie</i>	28
<i>Milieueducatie</i>	28
<i>Vredeseducatie</i>	28
<i>Educatie met betrekking tot recht en wet</i>	29
KOMPAS gebruiken in Europa	30
<i>Wat en waar is Europa?</i>	30
<i>Een boek voor Europa?</i>	31
<i>Een Europese droom</i>	32
<i>Jeugdwerk en jongerenvertegenwoordiging</i>	33
<i>Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind</i>	33
<i>Het productieproces</i>	34
<i>De handleiding gebruiken in verschillende culturen en talen</i>	35
Hoe KOMPAS gebruiken	36
<i>Hoe gebruikt u de handleiding?</i>	36
<i>De educatieve benadering</i>	36
<i>Veel gestelde vragen over mensenrechteneducatie</i>	42
<i>Tips voor gebruikers</i>	43
<i>Tips voor begeleiders</i>	45
Groepswerk	46
Technieken voor groepswerk	46
Algemene tips voor het organiseren van activiteiten	49
Wat te doen bij problemen	51
Conflicten in de groep oplossen	52
Enkele methoden en technieken voor doeltreffende vormingsactiviteiten	53
Methoden en technieken ter ontwikkeling van gespreksvaardigheden	56
Methoden en technieken ter ontwikkeling van de vaardigheden voor gezamenlijke besluitvorming	57
Activiteiten om terug te kijken	59
Hoofdstuk 2 - 49 Praktische Activiteiten en Methodes voor Mensenrechteneducatie ..	67
Overzicht van activiteiten	68
Globalisering: een woordenlijst	65
Een verhaal over twee steden	67
Toegang tot geneesmiddelen	76

Beeld het uit	82
Allemaal gelijk - allemaal anders	84
Ashique's verhaal	87
Let op, we kijken toe!	91
Mag ik binnen?	94
Kinderrechten	99
Loon naar werk?	103
Kan het anders?	107
Binnen vier muren	110
'Tekenspel'	116
Onderwijs voor iedereen?	118
De werking van de democratie	123
Strijders voor mensenrechten	126
Voorpagina	131
Een tuin in één nacht	135
Helden en heldinnen	138
Horoscoop van de armoede	141
In één minuut	146
Laat ieders stem gehoord worden	149
Laten we het over seks hebben!	152
In een perfecte wereld leven	156
Makah walvisvangst	162
Verbanden leggen	169
Geld om te besteden	173
Onze toekomstvisies	178
De weg naar het Land van Gelijkheid	181
Spelletjes met beeldmateriaal	184
Speel het spel!	190
Elektriciteitscentrale	194
Een antwoord geven op racisme	197
Rechten bingo!	202
Zie wat we wel kunnen!	205
Sport voor allen	210
Zet een stap voorwaarts	213
De impact van het internet	218
De taalbarrière	224
Het gevecht om geld en macht	227
Het web van het leven	231
Gaan stemmen, of niet gaan stemmen?	234
Vakbondsvergadering	240
Geweld in mijn leven	244
Als morgen komt	246
Waar sta jij?	250
Wie zijn ik?	253
Werk en kindjes	256
Een mensenrechtenkalender	259
Hoofdstuk 3 - Actie ondernemen	267
Actie ondernemen	263
<i>De nood aan activisme .....</i>	<i>265</i>
<i>Enkele eenvoudige stappen naar actievoeren .....</i>	<i>266</i>
Ontdek/onderzoek; blijf op de hoogte	266
De problemen aankaarten	268
Bundel de krachten met een andere organisatie	269
Resultaten boeken!	270
<i>Een actieplan opstellen .....</i>	<i>271</i>
Waar staan jullie?	272
Waar willen jullie naartoe?	273
Hoe raken we er?	274

Hoofdstuk 4 - Achtergrondinformatie over mensenrechten	281
Mensenrechten begrijpen	279
<i>Wat zijn mensenrechten?</i>	279
<i>Historisch overzicht</i>	281
<i>Mensenrechten over heel de wereld</i>	283
<i>Hoe kunnen we onze rechten gebruiken?</i>	284
<i>Dilemma's en misbruik van mensenrechten</i>	285
<i>Meer raadsels</i>	286
De evolutie van de mensenrechten	287
<i>Welke rechten hebben we?</i>	287
Wettelijke bescherming van mensenrechten	292
<i>Belangrijke internationale documenten</i>	293
<i>Toezien op de naleving van de mensenrechten</i>	296
<i>Is dit afdoende?</i>	300
Activisme en de rol van ngo's	301
<i>Voorbeelden van succesvol activisme</i>	303
Vragen en antwoorden	306
<i>Doordenkertjes</i>	308
Hoofdstuk 5 - Achtergrondinformatie inzake mondiale thema's	315
Kinderen	313
Burgerschap	318
Democratie	322
Discriminatie en xenofobie	327
Onderwijs	341
Milieu	346
Gendergelijkheid	350
Globalisering	354
Gezondheid	358
Menselijke veiligheid	363
Media	368
Vrede en geweld	372
Armoede	378
Sociale rechten	382
Sport	387
<i>Eindnoten</i>	392
Bijlagen – Internationale wettelijke mensenrechteninstrumenten	399
<i>Status van ratificatie van de belangrijke internationale mensenrechteninstrumenten</i>	397
<i>De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (samenvatting)</i>	398
<i>De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens</i>	399
<i>Het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (ICCPR)</i>	401
<i>Het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (ICESCR)</i>	401
<i>Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind</i>	402
<i>Het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens</i>	403
<i>Het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, zoals gewijzigd door Protocol nr. 11</i>	404
<i>Het Europees Sociaal Handvest</i>	409
<i>Het Kaderverdrag inzake de Bescherming van Nationale Minderheden</i>	410
<i>Het Europees Handvest voor Regionale en Minderheidstalen</i>	411
Evaluatie- en feedbackformulier	413

Dankwoord

Wij wensen onze oprechte dank en waardering te betuigen aan:

- De leden van de referentiegroep, voor hun toewijding, vrijgevigheid en steun aan de schrijvers;
- Sunduss al-Hassani, Henrike Eisfeld, Dariusz Grzemny, Dilwar Hussain, Dr Mónica Mádaí, Ivan Ivanov, Yael Ohana, Tavs Qvist, Györgyi Tóth en Arjos Vendrig voor hun opmerkingen en suggesties betreffende de teksten;
- Jeroen Schokkenbroek, van het Algemeen Directoraat Mensenrechten van de Raad van Europa, voor het aandachtig nalezen van de tekst en de nuttige suggesties;
- Nadia Banno Gomes, Teresa Cunha, Laura De Witte, Deepak G. Naik, Eugen Gherga, Erzsébet Kovács, Anna Rogowska, Nana Saginashvili en vele anderen voor hun relevante opmerkingen en nuttige suggesties;
- De Unesco-groep voor Mensenrechten, Vrede, Democratie en Tolerantie voor hun enthousiasme en nuttig advies,
- Jongerenorganisaties, nationale jeugdraden, de Stichting voor Mensenrechten en Humanitaire Rechten (Libanon), de Charles Malik Stichting en vele andere organisaties, voor hun referentiemateriaal;
- Gebruikers en lezers van de conceptversie op het internet – ook degenen die sceptisch waren over de waarde van de handleiding;
- Leden van de wereldwijde mailinglist van Human Rights Education Associates voor hun opmerkingen en suggesties voor een titel;
- De monitoring group van het Jongerenprogramma voor Mensenrechten-educatie voor hun steun en ideeën;
- Iedereen die, soms onbewust, heeft meegewerkt aan de opmaak;
- Allen die in Vlaanderen (België) aan de Nederlandse vertaling hebben meegewerkt, waarvan velen als vrijwilliger;
- De Belgische Minister van Buitenlandse Zaken, de Evens Foundation, het Triodos Fonds en JINT vzw - Coördinatie-orgaan voor Internationale Jongerenwerking voor hun financiële ondersteuning van de Nederlandse vertaling van dit materiaal;
- De International Union of Railways en in het bijzonder Inter Rail voor hun financiële steun via het Solidariteitsfonds voor Jongerenmobiliteit.

Wij verontschuldigen ons voor eventuele onvolledigheden en betreuren het dat we niet al het materiaal en suggesties konden opnemen.

*De Raad van Europa
De Secretaris-Generaal*

Het is tegenwoordig gebruikelijk over de wereld te spreken als over een mondiaal dorp. Globalisering wordt over het algemeen geassocieerd met een toename aan mogelijkheden en risico's voor handel, samenwerking en communicatie. De ware uitdaging voor de globalisering blijft echter de ontwikkeling van een universeel bewustzijn waarin mensenrechten, pluralistische democratie en de gelijkheid van alle mensen centraal staan als onze hoogste waarden.

De Raad van Europa en het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens werden gecreëerd als een reactie op een van de ergste vormen van oorlog en wreedheid die de mens ooit heeft meegemaakt. Het Verdrag en andere documenten die later werden opgesteld (tegen foltering, voor sociale rechten, enz.), zijn een inspiratiebron en steun voor mensen en niet-gouvernementele organisaties die vechten tegen onrechtvaardigheid, onderdrukking en discriminatie. Er is reeds veel bereikt. Toch moet er nog naar een grotere rechtvaardigheid gestreefd worden; er worden nog steeds teveel rechten van teveel mensen in Europa geschonden, genegeerd en onderdrukt.

De verdragen inzake mensenrechten zijn verdiensten die we als Europeanen delen; in tijden van onzekerheid en verandering kunnen we ons ernaar richten. Elke Europese staat heeft de plicht deze rechten te beschermen en in eer te houden.

Mensenrechten kunnen echter niet gewaarborgd worden door wetteksten alleen. Iedereen, ook jonge mensen, moet ze beschermen en er zorg voor dragen. Deze handleiding biedt jongeren de mogelijkheden om mensenrechten te begrijpen en erover te spreken. Ze reikt ook jeugdleiders, leerkrachten en opvoeders, zowel professionelen als vrijwilligers, concrete ideeën aan om jongeren te motiveren en hen over te halen om zich op hun eigen manier en in hun eigen gemeenschap in te zetten voor de mensenrechten.

Deze handleiding geeft geen oplossingen. Er bestaan namelijk geen kant-en-klare oplossingen voor armoede, discriminatie, geweld en intolerantie. Ook niet alle vragen omtrent mensenrechten kunnen worden beantwoord. De handleiding biedt echter aan iedereen die zich aan mensenrechteneducatie wil wagen de mogelijkheid om deze thema's op een creatieve manier te ontdekken, en er jongeren bij te betrekken. Wat op zichzelf al mensenrechteneducatie is.

Net als een KOMPAS wijst deze handleiding verschillende wegen en richtingen aan op een tocht door de mensenrechten. Net als een KOMPAS kan en zou ze overal in Europa moeten gebruikt worden door iedereen die interesse toont voor mensenrechten, democratie en burgerschap.

Als het inderdaad lijkt alsof we de 21ste eeuw zijn binnengegaan door een poort van vuur, dan is het een geruststelling dat vele jongeren en jongerenorganisaties, leerkrachten en opvoeders klaar staan om de uitdaging van educatie voor en door mensenrechten aan te gaan.

Deze handleiding vormt een bijdrage voor en een hulde aan hun acties.

Walter Schwimmer

Inleiding

Welkom bij *KOMPAS*, de handleiding voor mensenrechteneducatie met jongeren!

Wij hopen dat deze handleiding u de ideeën, inspiratie en motivatie geeft om de stap naar mensenrechteneducatie met jongeren te wagen. *KOMPAS* kwam tot stand in het kader van het Jongerenprogramma voor Mensenrechteneducatie van het Directoraat Jeugd en Sport van de Raad van Europa, dat in 2000 ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens werd opgestart. Het programma heeft als doel de mensenrechten in het centrum van jeugdwerk te plaatsen en op die manier bij te dragen tot de promotie van mensenrechteneducatie in het algemeen.

Mensenrechteneducatie (in de zin van vormingsprogramma's en –activiteiten die de gelijkheid in menselijke waardigheid stimuleren) is van onschatbare waarde voor het creëren van een Europees burgerschap dat betekenis heeft voor alle Europeanen. Doordat deze handleiding een initiatief was in samenwerking met andere programma's van het Directoraat Jeugd en Sport van de Raad van Europa (interculturele opvoeding, participatie, minderheden leren opkomen voor zichzelf), krijgt mensenrechteneducatie de mogelijkheid zich als een katalysator voor actie en een bron van synergie te manifesteren. Mensen die betrokken zijn bij vormingsactiviteiten in het jeugdwerk zouden de evolutie, toepassing en uitdagingen van mensenrechten moeten kunnen evalueren inzake hun universaliteit, ondeelbaarheid en onvervreemdbaarheid, en nagaan wat dit betekent voor de jongeren van vandaag.

Voornamelijk via het European Youth Centre en de European Youth Foundation heeft het Directoraat Jeugd en Sport onbetwist de reputatie van belangrijke deskundige verworven in de ontwikkeling van vormingstechnieken en –materialen die geschikt zijn voor zowel vorming in scholen als voor buitenschoolse vorming in verschillende culturele omgevingen. Zijn werk met multiplicatoren, de impact van projecten zoals de jongerencampagne “allemaal anders, allemaal gelijk”, en zijn lange termijn trainingsprogramma, hebben allemaal bijgedragen tot de ontwikkeling van projecten die eerst en vooral een impact hebben op het niveau van gewone mensen, terwijl ze toch duidelijk een Europees karakter hebben.

Recentelijk bedreigen bepaalde gebeurtenissen, zowel in Europa als in andere delen van de wereld, de fundamentele van een samenleving van vrede en mensenrechten. Deze gebeurtenissen maken het meer dan duidelijk dat een zichtbare, en expliciete aanpak van mensenrechteneducatie dringend nodig is.

In deze context wil het Jongerenprogramma voor Mensenrechteneducatie:

- mensenrechteneducatie introduceren in algemeen jeugdwerk;
- buitenschoolse vorming van jongeren opwaarderen en verder ontwikkelen als een vorm van mensenrechteneducatie;
- jongeren en jongerenorganisaties behandelen als een fundamentele hulpbron voor mensenrechteneducatie en de burgersamenleving in Europa;
- een brede opvatting van mensenrechteneducatie promoten, waarbij de diversiteit van jongeren en hun sociaal-culturele realiteiten in het hedendaagse Europa worden gerespecteerd;
- nieuwe samenwerkingsnetwerken en synergie met partners ontwikkelen voor zowel de schoolse als de buitenschoolse vorming;
- een maximum “multiplicatie-effect” beogen en bewerkstelligen door er beoefenaars en partners op nationaal en lokaal niveau bij te betrekken;
- beoefenaars over heel Europa nieuwe vormingsmogelijkheden en netwerken van jongerenactiviteiten gebaseerd op mensenrechteneducatie aanbieden;
- geaccumuleerde ervaring gebruiken in interculturele en buitenschoolse vorming, jongerenparticipatie en onderzoek;
- vernieuwingen in de vormingstechnieken en media bijhouden.

Een kompas voor beoefenaars van mensenrechteneducatie

KOMPAS staat centraal in dit programma, waarin ook steun wordt verleend aan lokale projecten, nationale en regionale trainingscursussen en specifieke activiteiten betreffende verschillende vormen van geweld. In plaats van “weer een andere” handleiding te zijn of een poging tot nieuwe benaderingen of voorstellen voor mensenrechteneducatie, bestaat het centrale uitgangspunt van deze publicatie erin mensenrechteneducatie

toegankelijk, bruikbaar en nuttig te maken voor opvoeders, leiders, leerkrachten, vrijwilligers en trainers die actief betrokken zijn bij vormingsactiviteiten voor jongeren. Het is in vele opzichten een bescheiden (maar ambitieus) antwoord op de vraag die gesteld wordt door vele bezorgde activisten en opvoeders: “HOE moeten we dit aanpakken?”

De educatieve activiteiten in 1995 van de Europese jongerencampagne “*allemaal anders, allemaal gelijk*” tegen racisme en intolerantie, hebben duidelijk gemaakt dat het succes van dit soort Europese vormingsprojecten afhangt van:

- de beschikbaarheid van geschikte en toegankelijke educatieve methodes en instrumenten, zoals het educatief pakket “*allemaal anders, allemaal gelijk*”;
- de aanwezigheid van dergelijk materiaal in de talen van de gebruikers;
- het bestaan van trainers en multiplicatoren die op nationaal, regionaal en lokaal niveau kunnen handelen en het materiaal verspreiden.

KOMPAS is een antwoord op deze behoeften. Het werd door de Raad van Europa gepubliceerd in het Engels, Frans en Russisch. Bovendien wordt de vertaling naar de andere talen en in andere contexten aangemoedigd. De organisatie van nationale en regionale trainingscursussen moet trainers en leerkrachten helpen vertrouwd te worden met de handleiding en verzekeren dat ze scholen, verenigingen en jongerengroepen op lokaal niveau bereikt. *KOMPAS* heeft enkel betekenis als een boek dat aanmoedigt tot actie.

Een open en participatief productieproces

Het samenstellen van *KOMPAS* bleek een enorme taak te zijn. Het heeft een uitgebreid thematisch bereik. Mensenrechteneducatie houdt namelijk verband met letterlijk alle aspecten in het hedendaagse leven. Het geografische en culturele bereik is enorm uiteenlopend. Er bestaan grote verschillen tussen de omgeving en educatieve context van de potentiële gebruikers. Van meet af aan vormden de volgende kwesties een probleem:

- Is het mogelijk om de intrinsieke universaliteit van de mensenrechten te waarborgen indien specifieke situaties en culturele diversiteit in Europa worden aangekaart?
- Is het echt mogelijk om dezelfde handleiding en methoden te gebruiken in verschillende landen?
- Bestaat er in mensenrechten en mensenrechteneducatie iets dat specifiek Europees is?
- Is het realistisch om een poging te ondernemen een handleiding te maken die zowel nuttig is voor schoolse als voor buitenschoolse opvoedingssituaties?
- Hoeveel moeten gebruikers reeds over het onderwerp weten?
- Is het nog mogelijk om op dit vlak vernieuwend te zijn?
- Zal de doelgroep van de handleiding bereid zijn zete gebruiken?
- Heeft het enig nut om iets te produceren dat zich specifiek toespitst op mensenrechteneducatie met jonge mensen?

Het bleek onmogelijk om een antwoord te vinden op al die vragen en alle zorgen en risico's uit te sluiten. Wat we nodig hadden was een productieproces dat ofwel antwoorden kon geven ofwel rekening hield met deze bezorgdheden. Het eindproduct moest, feitelijk, het resultaat zijn van bijdragen en expertise uit:

- mensenrechteneducatie;
- intercultureel leren;
- jeugdwerk;
- pedagogie en didactiek;
- mensenrechtenorganisaties.

Referentiegroep en productieteam

Er werd een *referentiegroep* samengesteld op basis van een zogenaamde open oproep, opgezet via e-mail en internet. De taak van de groep bestond eruit hulp en steun te verlenen aan de schrijvers. De groep stelde bovendien een overzicht op van de inhoud en de algemene educatieve benaderingswijzen en moest ook voorzien in inzichten en perspectieven uit ander materiaal en ervaringen.

De referentiegroep bestond uit:

- Dr. Elie Abouaoun, Libanon, *Nouveaux Droits de l'Homme-International*
- Dhr. Anatoliy Azarov, Russische Federatie, *Moscow School of Human Rights*
- Mevr. Ellie Keen, Verenigd Koninkrijk, *Human Rights Education Associates* en *Amnesty International*
- Mevr. Patricia Brander, Denemarken, consulente die ervaring heeft met het educatieve pakket “*all*”

different - all equal"

- Mevr. Corina Michaela Leca, Moldavië, SIEDO - *The Independent Society for Education and Human Rights*
- Mevr. Marie-Laure Lemineur, Spanje en Frankrijk, consulente die ervaring heeft met *the United Nations University for Peace (Costa Rica)*
- Mevr. Brigitte Mooljee, Verenigd Koninkrijk, *Citizenship team* op het *Department of Education and Employment*
- Mevr. Louise Nylin, Zweden en VS, consulente voor *UNDP* en voor *People's Decade for Human Rights Education*
- Mevr. Bárbara Oliveira, Zweden en Mozambique, consulente, voormalige jeugdcoördinatrice voor *Amnesty International* in Zuid-Afrika
- Mevr. Eunice Smith, *Division of Human Rights, Peace, Democracy and Tolerance, Social and Human Sciences sector* bij Unesco
- Dhr. Alessio Surian, Italië, *European Federation for Intercultural Learning*
- Mevr. Olena Suslova, Oekraïne, *Women's Information Consultative Centre*
- Dhr. Wim Taelman, België, *Vlaamse Organisatie voor Mensenrechteneducatie (VORMEN)*
- Dhr. Andrew Yurov, Russische Federatie, *Youth Human Rights Movement, Advisory Council of the European Youth Centre* en *European Youth Foundation*
- Mevr. Nancy Flowers*, VS, consulente, *Human Rights Education Resource Center, University of Minnesota*
- Mevr. Jana Ondráčková*, Tsjechië, projectontwikkelaar van het programma voor mensenrechten-educatie en coördinatrice van het *Czech Helsinki Committee*
- Mevr. Vedrana Spajic-Vrkaš*, Kroatië, faculteit filosofie van de *Croatia University of Zagreb*

De referentiegroep kwam in april 2001 samen in het Europees Jongeren centrum te Boedapest, waar ze een zeer intensieve en productieve vergadering hielden. De bijeenkomst bracht een overzicht van de inhoud en structuur van *KOMPAS* naar voor, met inbegrip van de belangrijkste thema's die aan bod moesten komen. Ook werden ideeën geopperd over het productieproces en het testen van de activiteiten. De leden van het productieteam, een groep van acht mensen die de leiding had over de teksten voor *KOMPAS*, maakten ook deel uit van de referentiegroep. De andere leden van de groep functioneerden tijdens de productiefase als raadgever en controleur voor de schrijvers; hun werk was vrijwillig.

De leden van het productieteam verdeelden het werk op een manier die een maximale uitwisseling van ideeën en ervaring garandeerde, evenals een realistische agenda en een duidelijke afbakening van taken en verantwoordelijkheden. Voor alle secties en activiteiten waren er zowel schrijvers als correctors, om er zeker van te zijn dat elke tekst werd gelezen en becommentarieerd door minstens twee of drie mensen voor hij werd voorgelegd aan de rest van het team. Het team kwam driemaal bijeen: in mei, juni en september 2001.

Verbeteren en afwerken

De laatste conceptversie van de teksten werd op het internet geplaatst. Deelnemers aan het Jongerenprogramma voor Mensenrechteneducatie, evenals leden van de trainerspool van het Directoraat Jeugd en Sport, kregen toegang tot de teksten en konden commentaar leveren en verbeteringen voorstellen. Hoewel de teksten slechts korte tijd op het internet stonden, was de participatiegraad hoog en het resultaat vernieuwend.

Aan jongerenorganisaties, nationale jeugdraden en andere partners van het Directoraat Jeugd en Sport werd gevraagd suggesties naar voor te brengen inzake materiaal voor mensenrechteneducatie dat voorhanden was in hun land en taal. De reacties waren uiteenlopend en sommige lijsten waren vrij lang; er is dan ook beslist om deze referenties voor te behouden voor de elektronische versie van *KOMPAS* en voor het Human Rights Education Resource Centre.

Er werd bijzondere aandacht besteed aan het betrekken en raadplegen van jongerenorganisaties met specifieke expertise betreffende de thema's van de handleiding. Hun commentaar en suggesties waren steeds van nut.

Ook het kiezen van de titel genoot een zeer hoge deelnemingsgraad - er werden meer dan 20 suggesties voor de titel ontvangen -, voornamelijk dankzij een mededeling via de mailinglist van Human Right Education Associates (hun leden konden hun voorkeuren aanduiden). Om samenhang in stijl en coherentie van de benaderingen en de inhoud te garanderen, werd het werk van de auteurs door een ploeg van drie eindredacteuren nagekeken. Ellie

* was uitgenodigd maar kon de bijeenkomst niet bijwonen.

Keen nam hoofdstukken 1, 2 en 3 voor haar rekening, Marie-Laure Lemineur bekeek de achtergrondinformatie over de thema's en Patricia Brander werkte aan de activiteiten en de aanverwante teksten. Rui Gomes, bestuurder van het trainingsprogramma aan het Europese Jongeren centrum te Boedapest, en bovendien coördinator van het project, deed de eindredactie.

Wat kan u vinden in KOMPAS?

Het productieteam kreeg van de referentiegroep het mandaat zo volledig en begrijpelijk mogelijk te zijn qua inhoud (opdat iedereen de handleiding zou kunnen gebruiken naargelang zijn of haar interesses). Bovendien moest de handleiding voldoen aan de volgende criteria:

- De handleiding moet zo opgesteld zijn dat gebruikers haar niet volledig moeten lezen om haar te kunnen gebruiken – activiteiten moeten eruit gehaald kunnen worden zonder dat de gebruiker materiaal moet consulteren dat niet relevant is voor de desbetreffende context of de situatie;
- Ze moet een minimum aan supplementaire informatie bevatten voor gebruikers die niet helemaal zeker zijn van een bepaald thema (*KOMPAS* zou toereikend moeten zijn);
- De handleiding moet uiterst praktisch zijn en gebaseerd worden op ervaringsgerichte activiteiten;
- Het moet een aantrekkelijk document zijn, dat de interesses van jongeren in Europa weerspiegelt en een instrument is om hun sociale vaardigheden en houdingen te ontwikkelen, evenals hun kennis en competenties;
- De aandacht moet meer gericht zijn op waarden en sociale kwesties dan (enkel) op de formele rechten die in verdragen zijn vastgelegd;
- Ze moet bruikbaar zijn voor schoolse én buitenschoolse vorming;
- Achtergrondinformatie moet “op de achtergrond” blijven en mag niet vooraan staan zodat gebruikers zich op de activiteiten kunnen concentreren maar wel eventueel ondersteunende informatie kunnen raadplegen.

KOMPAS is daarom als volgt ingedeeld:

- Hoofdstuk 1:* Maakt de lezer vertrouwd met wat mensenrechteneducatie betekent. Het moet de lezer motiveren, inspireren en inwijden in hoe *KOMPAS* en zijn educatieve benadering het efficiëntst te gebruiken zijn.
- Hoofdstuk 2:* Een verzameling van 49 activiteiten met een verschillende moeilijkheidsgraad, die verschillende thema's omvatten en zich richten op verschillende types van rechten.
- Hoofdstuk 3:* “Actie ondernemen” bevat ideeën en tips voor mensen die actiever wensen deel te nemen aan het promoten van mensenrechten.
- Hoofdstuk 4:* Geeft essentiële informatie betreffende mensenrechten en internationale normen en documenten.
- Hoofdstuk 5:* Supplementaire achtergrondinformatie over de thema's.
- Bijlagen:* Bevat essentiële informatie inzake wettelijke documenten, daar mensenrechten ook om wetten gaan.

De keuze van de thema's

De referentiegroep had oorspronkelijk 63 thema's voorgesteld, van terrorisme tot euthanasie, die in *KOMPAS* moesten aan bod komen. Het productieteam kreeg de moeilijke opdracht te beslissen hoe al deze thema's in een logische structuur te gieten. Uiteindelijk kozen ze vijftien thema's: Kinderen, Burgerschap, Democratie, Discriminatie en xenofobie, Opvoeding, Leefmilieu, Gendergelijkheid, Globalisering, Gezondheid, Menselijke veiligheid, Media, Vrede en geweld, Armoede, Sociale rechten en Sport. Het was een moeilijke beslissing, maar het team beschouwde dit als de nuttigste manier om de activiteiten in hoofdstuk 2 te structureren. Telkens er vragen of twijfels rezen, werd besloten zo alomvattend mogelijk te zijn. Voor de activiteiten werd een zestiende thema toegevoegd: algemene mensenrechten. Dit heeft betrekking op activiteiten die belangrijke attitudes en bewustzijn inzake mensenrechten ontwikkelen. Over dit algemene thema werd geen achtergrondinformatie toegevoegd.

De barrière van het etnocentrisme

Etnocentrisme bleek de grootste uitdaging te zijn tijdens de creatie van *KOMPAS*. De diversiteit binnen het

productieteam zowel qua achtergrond als qua ervaring, moest garanderen dat de meeste taalkundige, educatieve en sociale achtergronden in de handleiding vertegenwoordigd waren. *KOMPAS* moest echt Europees en intercultureel worden.

Het is onduidelijk in hoeverre deze poging ooit haalbaar of realistisch was. We kwamen tot de vaststelling dat we soms dingen hadden gelezen in verschillende talen, maar eigenlijk naar hetzelfde bronmateriaal refereerden. Het feit dat de originele versie van *KOMPAS* in het Engels werd geschreven, stimuleerde de schrijvers om eerst en vooral opzoekwerk te doen in de Engelse literatuur en Engelstalige webpagina's. Hopelijk kon ons bewustzijn van dit risico de schade beperken, maar het was niet eenvoudig dit te vermijden – een onvermijdelijk gevolg van globalisering ! Het zou bovendien onmogelijk zijn aan *KOMPAS* te werken met een team van 50 mensen die elk in hun eigen taal schreven.

Pancho, de cartoonist die met ons samenwerkte, vatte deze dilemma's mooi samen toen we hem vroegen over en voor een Europees publiek te tekenen. Hij vroeg "Maar hoe moet ik nu een Europeaan tekenen?"

Over de methoden

Zoals reeds vermeld, was het niet onze intentie een "nieuwe" handleiding te maken, maar eerder iets te creëren dat gemakkelijk kan gebruikt worden door mensen die met jongeren werken rond mensenrechtenthemas. We kwamen tot de vaststelling dat er reeds een groot aantal uitstekende werken voorhanden zijn.

Deze werden uiteraard gebruikt als inspiratiebron voor het productieteam. Waar mogelijk hebben we referenties en verwijzingen toegevoegd. We verontschuldigen ons voor eventuele onvolledigheden. Wie vertrouwd is met dit soort werk, zal in *KOMPAS* methoden terugvinden die aangepast of overgenomen zijn. Wanneer een methode of techniek zijn doeltreffendheid heeft bewezen, zou het ontbreken ervan de minder ervaren gebruikers niet ten goede komen.

Aanpassing is ook een kernwoord voor de volledige handleiding. Hoewel de activiteiten door sommigen als een kant en klare oplossing aanzien zullen worden, zullen actieve gebruikers eerst eens rondkijken en nadenken vooraleer voor hun context een keuze te maken. In het desbetreffende onderdeel worden suggesties gegeven over hoe activiteiten aangepast kunnen worden om zo tegemoet te komen aan de specifieke belangen van jongeren, de educatieve context, het tijdschema, etc.

KOMPAS hoopt verschillende manieren en methoden te verschaffen die overal gebruikt kunnen worden, met de verschillende culturele en sociale waarden van Europese jongeren in het achterhoofd. Deze verscheidenheid is een sterke troef en verzekert dat mensenrechten niet worden gereduceerd tot een opgelegd dogma.

Bereik op lokaal niveau

Het tot stand brengen van *KOMPAS* is enkel een begin. Op regionaal en nationaal niveau worden trainingscursussen opgestart waarbij leerkrachten en jeugdwerkers betrokken worden. Bovendien zal *KOMPAS* vertaald worden in andere talen. Over wat, wanneer en waar kunt u terecht op de website van het programma: <http://www.coe.int/hre>.

Wat werd weggelaten en wat volgt?

Van de vele activiteiten die werden gesuggereerd door het productieteam moesten er meer dan 20 wegens plaatsgebrek worden weggelaten. Om dezelfde reden moesten pagina's vol achtergrondinformatie worden geschrapt of drastisch ingekort.

Vele van deze teksten zullen uiteindelijk via de interactieve versie van *KOMPAS* bij de gebruiker belanden. Deze versie, die in 2003 gemaakt wordt, zal een eenvoudigere interactie tussen teksten en activiteiten voorzien en zal, waar mogelijk, voordeel halen uit suggesties en teksten voorgesteld door de gebruikers.

Het *fotopakket* is evenmin toegevoegd aan deze handleiding. Dit pakket bevat een reeks foto's over mensenrechtenthema's, evenals *filmografieën* en *liederen over mensenrechten*. *KOMPAS* beoogt het verschaffen van aanwijzingen, uitgangspunten, referenties en oriëntatie. Niet alles past hierin. Het Jongerenprogramma voor Mensenrechteneducatie heeft nog veel voor de boeg. Mensenrechteneducatie is uiteraard veel meer dan enkel *KOMPAS*. Maar *KOMPAS* kan uw uitgangspunt zijn. Wij wensen u veel succes en plezier met het gebruik ervan.